

Kazimierz GÓRKA

Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie

ZNACZENIE MAŁOPOLSKI JAKO KRAINY HISTORYCZNEJ ORAZ REGIONU GOSPODARCZEGO

Streszczenie

W artykule przedstawiono najpierw kształtowanie się w wiekach X-XV Małopolski jako krainy historycznej (Polonia Minor), która obejmowała Ziemie (księstwa): Krakowską i Sandomierską, nazywane też województwami. W 1474 roku z województwa sandomierskiego wyodrębniono województwo lubelskie. W 1589 roku do Małopolski zaliczano również 6 województw wschodnich (dzisiejsza Ukraina). Cztery z tych województw powróciły do Polski w latach 1918-1939 (w tym m.in. Lwów). Objąsniiono również historię Małopolski w okresie zaborów (1772-1918) jako Galicji Zachodniej i Wschodniej, a także zaprezentowano Małopolskę jako krainę geograficzną.

Po II wojnie światowej na terenie Małopolski wyodrębniono województwa: krakowskie, kieleckie, rzeszowskie i lubelskie, a w latach 1975-1999 utworzono w ich miejsce 14 małych województw na wzór francuskich departamentów. Pojawiła się wtedy potrzeba planowania rozwoju społeczno-gospodarczego w skali większych regionów i stąd powstała koncepcja Makroregionu Południowo-Wschodniego, obejmującego te tereny. W 1999 roku kolejna reforma administracji przywróciła trójstopniowy podział kraju (gmina – powiat – województwo). Nazwy województw powiązano z nazwami krain historycznych. Z tego też względu województwo krakowskie nazwano województwem małopolskim, co nie jest najlepszym rozwiązaniem, ponieważ nazwa Małopolska kojarzy się zwykle z o wiele większą krainą historyczną i geograficzną. Na zakończenie scharakteryzowano gospodarkę województwa małopolskiego: V. miejsce w kraju na 16 województw – ok. 8% mieszkańców oraz dochodu narodowego (PKB).

Słowa kluczowe: Małopolska (Polonia Minor), Galicja Wschodnia i Zachodnia, Makroregion Południowo-Wschodni, Kraków jako centrum nauki, województwa a regiony gospodarcze.

THE SIGNIFICANCE OF MAŁOPOLSKA AS A HISTORICAL LAND AND AN ECONOMIC REGION

Summary

The paper discusses how Lesser Poland was formed between 10th and 15th centuries as a historical region (Polonia Minor) which included the areas of Kraków and Sandomierz provinces, also called voivodships. In 1474, Lublin Voivodship was carved out of Sandomierz Voivodeship. In 1589, Lesser Poland region incorporated six eastern voivodeships (the present day Ukraine). Four of them returned to Poland within 1918-1939 (in this number Lviv). The paper gives some space to the history of Lesser Poland in time of partitions (1772-1918) known then as Western and Eastern Galicia. It also presents geographic features of Lesser Poland.

Following WWII, Lesser Poland was divided into four voivodeships; Kraków, Kielce, Rzeszów and Lublin. Within 1975-1999, this area was further subdivided into 14 small voivodeships resembling French departments. At that time, there arose a need to plan social and economic development on the scale of larger regions, hence South-Eastern Macroregion comprising those areas was established. In 1999, another administration reform revived three-tier structure of the country (gmina – powiat – voivodeship). The names of voivodeships originated in the historical names of parts of the country. That is why Kraków voivodeship became Lesser Poland, which was not the most fortunate solution. This is because Lesser Poland brings to mind a significantly greater geographic and historical area. The paper concludes with the description of the economy of Lesser Poland voivodeship which ranks fifth within 16 voivodeships, has approximately 8% of the entire population and GDP.

Key words: Małopolska (Polonia Minor), Eastern and Western Galicia, South-Eastern Macroregion, Kraków as a center of science, voivodeships and economic regions.

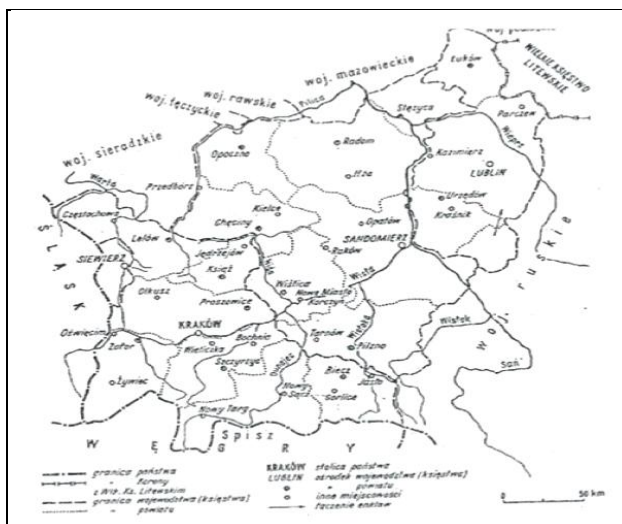
Polityka regionalna nabiera obecnie większego znaczenia w związku z dużym zróżnicowaniem rozwoju społeczno-gospodarczego i zagospodarowania przestrzennego poszczególnych regionów oraz dążeniami – m.in. dzięki pomocy finansowej Unii Europejskiej – do niwelowania tych różnic. Istotnym elementem tej polityki staje się również kształtowanie administracyjnego podziału kraju oraz jego oddziaływanie na rozwój ośrodków i regionów gospodarczych. Dobrym przykładem zmian struktury administracyjnej i gospodarczej na szczeblu regionalnym jest Małopolska.

Wprowadzony z dniem 1 stycznia 1999 roku nowy podział administracyjny kraju upowszechnił bowiem nazwę „Małopolska”, ale w nowym rozumieniu – odtąd oznaczała ona ważną w Polsce krainę historyczną oraz geograficzną, a obecnie częściej utożsamia się ją z wyraźnie mniejszą jednostką administracyjną, jaką jest województwo, bądź z regionem albo – choć rzadziej – z makroregionem gospodarczym. Celem artykułu jest krótkie zaprezentowanie historycznych zmian w granicach i roli gospodarczej Małopolski oraz włączenie się w dyskusję nad modyfikacją podziału administracyjnego kraju.

Małopolska jest dzielnicą historyczną Polski, obejmującą ziemie w dorzeczu górnej i środkowej Wisły, a więc południowej i południowo-wschodniej części państwa. Początkowo stanowiła ona terytorium plemienne Wiślan (i innych mniejszych plemion), będąc pod wpływem kolejno Celtów, Państwa Wielkomorawskiego oraz czeskich Przemysłidów. Pod koniec X wieku została opanowana przez Piastów i weszła w skład państwa polskiego. W 1040 roku książę Kazimierz I Odnowiciel przeniósł rezydencję monarszą z Gniezna i Poznania do Krakowa, który odtąd był stolicą Polski do 1596 roku lub – biorąc pod uwagę przeniesienie urzędów centralnych do Warszawy – aż do 1611 roku. Dzięki temu Małopolska i Kraków zaczęły odgrywać dominującą rolę w życiu politycznym, gospodarczym i kulturalnym Polski.

W nowo powstałym państwie polskim tereny późniejszej Małopolski tworzyły „ziemie” krakowska i sandomierska. Podział ten utrwaliło rozbitcie dzielnicowe w 1138 roku w wyniku powstania księstwa krakowskiego i księstwa sandomierskiego. Warto podkreślić, że posiadanie księstwa krakowskiego łączyło się wtedy – przynajmniej formalnie – ze zwierzchnością nad pozostałymi ziemiami polskimi. Po zjednoczeniu Polski w 1320 roku i koronacji na króla Władysława I Łokietka, księstwa krakowskie i sandomierskie przekształcono w województwa. Wtedy dopiero zaczęto używać nazwy „Małopolska” (Polonia Minor). Upowszechniono ją w 2 poł. XIV wieku celem rozróżnienia i przeciwstawienia do Wielkiej (Starej) Polski, czyli dzielnicy poznańsko-kaliskiej. Nazwa urzędowa jest jeszcze późniejsza, gdyż z końca XV wieku.

Historyczna Małopolska była od południa ograniczona – jak dzisiaj – pasmami Karpat, od zachodu sąsiadowała ze Śląskiem, od wschodu z ziemiami ruskimi, a od północy z Mazowszem (opierając się o Pilicę i Radomkę) oraz Podlasiem. Jak już podkreślano, Małopolskę tworzyły początkowo dwa województwa: krakowskie i sandomierskie. W 1474 roku z województwa sandomierskiego wyodrębniono województwo lubelskie (bez zmiany zakresu nazwy „Małopolska”), a w 1564 roku województwo krakowskie powiększono o księstwa: oświęcimskie i zatorskie. Przy podziale Korony na prowincje w 1589 roku do Małopolski zaliczono też województwa: bełskie, ruskie, podolskie, wołyńskie, braclawskie i kijowskie (Ruś Halicką, ziemię bełską i Podole opanował król Kazimierz III Wielki już w latach 1350-1366; wschodnią Ukrainę, czyli znaczną część województwa kijowskiego utraciono na rzecz Rosji w 1667 roku). W 1790 roku do Małopolski włączono księstwo siewierskie.

Rysunek 1. Małopolska w 2 poł. XVI wieku.

Źródło: *Encyklopedia historii gospodarczej Polski do 1945 roku* (t. II), A. Mączak, 1981, Warszawa: Wiedza Powszechna.

Małopolska miała sprzyjające warunki naturalne do rozwoju rolnictwa i już od wczesnego średniowiecza była intensywnie zasiedlana. Rejon Krakowa, Wieliczki, Bochni oraz Olkusza i Sławkowa rozwijał się ponadto dzięki eksploatacji zasobów soli kamiennej oraz rud ołowiuowo-srebrnych. W rejonie Zawiercia i Częstochowy oraz w Górach Świętokrzyskich (Zagłębie Staropolskie) rozpoczęto wydobycie rudy żelaza. Rozkwit hutnictwa małopolskiego po raz drugi i na większą skalę nastąpił w 2 poł. XVIII wieku. W XIV i XV wieku zaczęła się ekspansja gospodarcza oraz migracja ludności na Podole i Ruś. Po unii polsko-litewskiej w 1385 roku na duży ośrodek handlowy i gospodarczy wyrósł Lublin. W wieku XVI i XVII rozwinęły się większe miasta prywatne, takie jak Opatów, Pińczów, Tarnów czy Zamość, stanowiąc konkurencję dla miast królewskich.

Rozbiory Polski w latach 1772-1795 spowodowały, że większa część Małopolski znalazła się pod zaborem austriackim, natomiast województwa braclawskie i podolskie (oraz kijowskie) przyłączono do Rosji. Ziemie zaboru austriackiego nazywa się potocznie Galicją, co wywodzi się od oficjalnej nazwy „Królestwo Galicji i Lodomerii”. Nazwa ta miała uzasadniać rzekome prawo Habsburgów do księstwa halickiego i włodzimierskiego z powodu pretensji królów węgierskich, używających od XIII wieku tytuł „rex Galiciae et Lodomeriae” (król Halicza i Włodzimierza). W 1809 roku część Galicji na północ od Wisły i Sanu weszła w skład Księstwa Warszawskiego, a w 1815 roku Królestwa Polskiego zależnego od Rosji (tzw. Kongresówka).

W latach 1772-1867 Galicja stanowiła prowincję Austro-Węgier z siedzibą we Lwowie, zarządzaną centralistycznie i poddaną germanizacji. Po 1867 roku uzyskała autonomię, dysponując m.in. Sejmem Krajowym i Krajową Radą Szkolną oraz możliwością kultywowania języka polskiego i tradycji narodowych. Pozwoliło to na zorganizowanie ruchu ludowego i rozwój życia narodowego, a od 1908 roku stworzenie ośrodka ruchu niepodległościowego.

Galicja należała do krain zacofanych pod względem gospodarczym, a wręcz przysłowiowa stała się „nędza galicyjska”. Z tego też względu bezzasadne jest kultywowanie nazwy „Galicja” w ujęciu pozytywnym, co staje się obecnie popularne nie tylko przy okazji różnych wspomnień, zwłaszcza w Krakowie, ale także przy nadawaniu nazw różnym instytucjom itp. Wprawdzie Galicja cieszyła się większą swobodą niż inne zabory, ale to także była okupacja! Można, a nawet

warto, zatem podkreślać korzystne różnice w porównaniu do zaboru pruskiego czy rosyjskiego, jednak nie ma sensu zachwycać się tradycją galicyjską (czego nawet konsul austriacki w Krakowie nie mógł zrozumieć).

Po 1815 roku tereny na zachód od Sanu zaczęto nazywać umownie Galicją Zachodnią, a resztę Galicją Wschodnią. Stąd być może upowszechniła się nazwa Małopolska Wschodnia (z ośrodkiem we Lwowie), popularna szczególnie w okresie międzywojennym. W 1918 roku nastąpił rozpad Austro-Węgier. W Galicji Zachodniej władzę objęła Polska Komisja Likwidacyjna, ale Austria zrzekła się tych terenów dopiero 10 września 1919 roku. W Galicji Wschodniej wybuchła wojna polsko-ukraińska, trwająca do 25 maja 1919 roku, zakończona zwycięstwem wojska polskiego, ostatecznie zaakceptowanym przez Konferencję Ambasadorów w dniu 15 marca 1923 roku.

Tak więc w latach 1918-1919 Małopolska znalazła się znów w granicach państwa polskiego. Tworzyły ją następujące województwa: krakowskie (z Tamowem i Nowym Sączem), kieleckie (z Częstochową i Radomiem), lubelskie (z Białą Podlaską i Siedlcami), lwowskie (z Przemyślem i Rzeszowem), łuckie, stanisławowskie i tarnopolskie. W latach 30. podjęto duży program uprzemysłowienia tego regionu, głównie dzięki budowie Centralnego Okręgu Przemysłowego, którego większą część zlokalizowano w widłach Wisły i Sanu. W okresie okupacji hitlerowskiej, w latach 1939-1945, Małopolska wchodziła w skład Generalnego Gubernatorstwa, z tym że Małopolskę Wschodnią wcielono do ZSRR. W 1945 roku cała Małopolska właściwa (Zachodnia) znalazła się na powrót w Polsce, obejmując – historycznie rzecz biorąc – także niewielkie skrawki starego województwa bełskiego i ruskiego (lwowskiego). Tereny Małopolski Wschodniej pozostały w Związku Radzieckim (w Republice Ukraińskiej).

Po II wojnie światowej na terenie Małopolski wyodrębniono następujące województwa: krakowskie, kieleckie (bez Częstochowy), rzeszowskie oraz lubelskie (z Białą Podlaską, ale bez Siedlec). W wyniku nowego podziału administracyjnego kraju w 1975 roku wydzielono na tym obszarze wiele województw: bielsko-bialskie, chełmskie, częstochowskie, kieleckie, krakowskie, krośnieńskie, lubelskie, nowosądeckie, przemyskie, radomskie, rzeszowskie, tarnobrzeskie, tarnowskie, zamojskie. Utworzono wtedy 49 województw o mniejszym obszarze – na wzór francuskich departamentów czy szwajcarskich kantonów – i zlikwidowano powiaty. Podział ten naruszył dawne granice historyczne oraz zmienił niektóre dotychczasowe kierunki migracji ludności i oddziaływania gospodarczego. Województwo bielsko-bialskie przejęło bowiem część ziemi krakowskiej – w tym Żywiec – ale objęło również Śląsk Cieszyński, natomiast województwo częstochowskie w coraz większym stopniu zaczęło integrować się z Górnym Śląskiem. Do województwa katowickiego przekazano m.in. Chrzanów i Olkusz, ale ośrodki te nadal w większym stopniu utożsamiały się z Krakowem niż z Katowicami i w 1999 roku powróciły do województwa małopolskiego. Województwo radomskie, obejmując Grójec i inne tereny Mazowsza, było zaliczane już raczej do Polski środkowej, nie zaś Małopolski. Również inne północne obszary historycznej Małopolski zaczęły być utożsamiane z Mazowszem i Podlasiem. W szczególności dotyczy to Łukowa, który znalazł się w województwie siedleckim, oraz Parczewa w województwie biało-podlaskim. Omawiany podział administracyjny wywołał wiele kontrowersji, ale przyczynił się do rozwoju nowych ośrodków gospodarczych w nowo powstałych stolicach województw. Przy okazji warto podkreślić, że jednym z argumentów za przywróceniem powiatów był fakt, że nadal funkcjonowało kilkanaście instytucji rejonowych, tworząc swego rodzaju szczebel między gminą i województwem.

W okresie powojennym Małopolska stała się jak gdyby mniej powszechną nazwą. Częściej mówiło się o Wyżynie Małopolskiej jako krainie geograficznej (a nie regionie gospodarczym), którą tworzy pas od Odry i Przemszy na zachodzie do działu wodnego pomiędzy Wieprzem a Bugiem na Lubelszczyźnie, o wysokości nad poziom morza od 200 m do 612 m (Łysica w Górach Świętokrzyskich). W skład Wyżyny Małopolskiej wchodzi Wyżyna Śląsko-Krakowska i Wyżyna Kielecko-Sandomierska. Wyżyna Lubelska i Roztocze jest to już inna kraina geograficzna, chociaż niekiedy zalicza się ją do Wyżyny Wschodniomałopolskiej.

Rozbicie kraju na wiele województw spowodowało potrzebę planowania rozwoju społeczno-gospodarczego także w skali większych regionów. W tym celu Komisja Planowania przy Radzie Ministrów wprowadziła pojęcie „makroregion”. Większa część Małopolski znalazła się w Makroregionie Południowo-Wschodnim, którego ośrodkiem stał się Zespół Planowania Regionalnego z siedzibą w Krakowie. W skład Makroregionu Południowo-Wschodniego weszły następujące województwa: kieleckie, krakowskie, krośnieńskie, nowosądeckie, przemyskie, rzeszowskie, tarnobrzeskie i tarnowskie. Lubelszczyzna znalazła się z kolei w obszarze Makroregionu Środkowo-Wschodniego.

Nazwa „makroregion” nie upowszechniła się, choć powinna mieć duże znaczenie ze względu na planowanie zagospodarowania przestrzennego itp. Wiele jednak wskazywało na to, że kwestia makroregionalna nabierze rumieńców. Otóż, niezależnie od rozkwitu problematyki regionalnej i lokalnej, w tym samorządowej, wraz z utworzeniem z dniem 1 stycznia 1997 roku Rządowego Centrum Studiów Strategicznych (upraszczając, w miejsce Centralnego Urzędu Planowania) utrzymano biura planowania regionalnego, podporządkowując je owemu Centrum. Jedną z koncepcji nowego podziału administracyjnego kraju przewidywała, że biura planowania regionalnego uzyskają pewne uprawnienia administracyjne i staną się zaczątkiem przyszłych dużych czy wręcz wielkich województw.

Nazwa „Małopolska” – jak również nazwy innych krain historycznych – zanotowała swój renesans w latach 80. w związku ze zmianami ustrojowymi w Polsce, a zwłaszcza z rozkwitem tradycji narodowych. Przede wszystkim strukturę przestrzenną Niezależnego Samorządowego Związku Zawodowego „Solidarność” określono według regionów (a nie zgodnie z ówczesnymi województwami) i nadano im historyczne nazwy. W ten sposób powstał m.in. Region „Małopolska” (choć w okrojonej skali w porównaniu do historycznej Małopolski). Zbliżoną strukturę przyjął także powstały w 1980 roku w wyniku demokratyzacji życia społecznego – wymuszonej przez ruch „solidarnościowy” – Polski Klub Ekologiczny. Zdaniem Autora, można zatem znaleźć wiele argumentów, aby makroregion południowo-wschodni nazwać Makroregionem Małopolskim.

Kolejna reforma administracji przywróciła w 1999 roku trójstopniowy podział kraju, w tym powiaty znane już za czasów I Rzeczypospolitej. Powołano więc 16 województw, 379 powiatów (314 ziemskich i 65 grodzkich) oraz 2478 gmin. Na szczeblu gminy i powiatu funkcjonuje samorząd terytorialny (ale przed wojną starosta powiatu reprezentował władzę centralną), natomiast na szczeblu województwa działa wojewoda i urząd wojewódzki oraz marszałek i sejmik samorządowy. Formalnie rozdział kompetencji między tymi dwoma urządzeniami jest wyraźny, ale ta dwoistość władzy rządowej i samorządowej na szczeblu wojewódzkim budzi wątpliwości. Większości województw Sejm nadał nazwy zgodnie z zasadami przyjętymi w NSZZ „Solidarność”, czyli według krain historycznych (niekoniecznie w dawnych granicach, gdyż to niemożliwe), co zostało powszechnie zaakceptowane. Niektóre jednak z tych nazw nie są precyzyjne i logiczne. Otóż, skoro mamy województwo dolnośląskie, to również powinno być województwo górnośląskie, a nie śląskie, zwłaszcza że operujemy terminami Górny Śląsk

i Górnośląski Okręg Przemysłowy. Podobne wątpliwości można odnieść do nazw województw pomorskiego i zachodniopomorskiego.

Województwo małopolskie należy do mniejszych pod względem obszaru, gdyż zajmuje 15 183 km², czyli 4,86% powierzchni kraju. Liczy 3,38 mln mieszkańców, a więc 8,8% ludności Polski, co daje V. miejsce wśród 16 województw. W 2016 roku województwo to zapewniło 6,9% produkcji sprzedanej przemysłu w Polsce, 11,3% produkcji budownictwa oraz 7,9% dochodu narodowego (PKB). Wyższą pozycję zajmuje w zakresie usług turystycznych, gdyż (przykładowo) skupia 12,7% miejsc noclegowych w kraju. Dane te wskazują na duży potencjał gospodarczy. Poziom rozwoju społeczno-gospodarczego oraz jakości życia na tle wskaźników ogólnopolskich przedstawia tabela 1.

Tabela 1

Ważniejsze wskaźniki rozwoju społeczno-gospodarczego w Polsce i województwie małopolskim w 2016 roku

Wyszczególnienie	Polska ogółem	Województwo małopolskie	Województwo gdy Polska = 100
Gęstość zaludnienia na 1 km ²	123	222	180,5
Ludność w miastach w %	60,3	48,5	80,4
Przyrost naturalny na 1 000 ludności	-0,2	+1,7	+
Saldo migracji na pobyt stały na 1 000 ludności	0,0	+1,1	+
Przeciętne trwanie życia w latach			
mężczyzn	73,9	75,3	101,9
kobiet	81,9	82,9	101,2
Pracujący na 1 000 ludności	389	406	104,4
Stopa bezrobocia w %	8,2	6,6	80,5
Przeciętne miesięczne wynagrodzenie w zł	4052	3840	94,8
Mieszkania na 1 000 ludności	371	344	92,7
Przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania w m ²	73,8	78,2	106,0
Nakłady na B+R w % PKB	1,00	1,49	149,0
Pracownicy naukowo-badawczy na 1 000 osób aktywnych zawodowo	5,1	8,4	164,7
Plony zbóż w dt/ha	38,9	36,1	92,8
PKB w zł/mieszkańca	46 792	42 160	90,1

Źródło: *Rocznik Statystyczny RP* (s. 70-81), GUS, 2017, Warszawa: GUS; obliczenia własne.

Z przedstawionych danych liczbowych wynika, że województwo małopolskie, pomimo niższego wskaźnika PKB na 1 mieszkańca oraz przeciętnej płacy miesięcznej w porównaniu do wielkości ogólnopolskich, znacznie lepiej prezentuje się pod względem czynników i aspektów społecznych, takich jak długość trwania życia, saldo migracji, stopa bezrobocia itp. (niestety z wyjątkiem stanu środowiska naturalnego w ośrodkach miejskich). Województwo to wyróżnia się pozytywnie również w zakresie wskaźników typu „badanie i rozwój” (B+R), głównie dzięki pozycji Krakowa jako centrum nauki i kultury.

Na zakończenie warto podsumować powracające dyskusje na temat zmian w podziale administracyjnym kraju. Nie licząc dość burzliwej dyskusji nad rozwojem i konkurencyjnością obszarów metropolitalnych, kontrowersje wzbudza koncepcja powrotu do 49 województw i likwidacji powiatów (ewentualnie także przy utrzymaniu tylko 16 województw). Postulaty powołania kilku nowych województw są zgłaszane głównie w okresie przedwyborczym, zwłaszcza

w 2014 roku¹. Ostatnio jednak coraz więcej wyników badań naukowych i wypowiedzi ekspertów wskazuje na konieczność utrzymania obecnych rozwiązań. Autor artykułu jeszcze bardziej jest przeciwny likwidacji powiatów, pomimo odmiennych poglądów niektórych działaczy samorządowych². Zresztą praktyka blisko 30 lat funkcjonowania obecnego podziału administracyjnego potwierdza jego stabilność i skuteczność, nie licząc drobnych korekt, zwłaszcza na szczeblu gmin. Zmiany obowiązującego systemu – według opinii naukowców³ – wiążą się bowiem ze zbyt dużym ryzykiem na wielu obszarach. Wzmocnienia wymaga natomiast system finansowania powiatów, w grę może wchodzić także łączenie niektórych gmin, a nawet powiatów. Pewnym rozwiązaniem usprawniającym są również nowe formy współpracy jednostek samorządu terytorialnego, jak związki gminne i związki komunalne. Można jednak wyrazić opinię, że pomimo wielu już zmian w podziale administracyjnym Polski w okresie powojennym, kwestia ta nadal wzbudza kontrowersje i warto podnieść ją ponownie w szerszej dyskusji. Na koniec nie można jednak powstrzymać się od krytyki polityki obecnego rządu, zmierzającego do centralizacji systemu zarządzania gospodarką narodową oraz ograniczania roli samorządu terytorialnego i organizacji pozarządowych w życiu gospodarczym i społecznym⁴. Tendencja ta wyraźnie ujawniła się w 2017 roku i można mieć nadzieję, że krytyka ze strony tych organizacji oraz działania polityków odniosą skutek w postaci powrotu do rozwiązań bardziej demokratycznych.

Bibliografia

- Gminy mają dość powiatów. Ich likwidacja przyniesie dużo pożytku. *Gazeta Prawna* 12.03.2015.
- GUS. (2017). *Rocznik Statystyczny RP*. Warszawa: GUS.
- Kachniarz, M., Babczuk, A. (2014). *Ocena podziału terytorialnego państwa z uwzględnieniem efektywności funkcjonowania urzędów, organów jednostek samorządu terytorialnego*. Wrocław: Uniwersytet Ekonomiczny.
- Kondracki, J. (2001). *Geografia regionalna Polski*. Warszawa: PWN.
- Mączak, A. (1981). *Encyklopedia historii gospodarczej Polski do 1945 roku*. Warszawa: Wiedza Powszechna.
- Smętkowski, M., Gorzelak, G., Płaszaj, A., Rak, J. (2015). *Powiaty zagrożone deprywacją: stan, trendy i prognoza*. Warszawa: Centrum Europejskich Studiów Regionalnych i Lokalnych EUROREG.
- Strus, D. (2009). Powiat jako szczebel pośredni w systemie administracji publicznej. *Zeszyty Naukowe Akademii Podlaskiej*, 82, 88-96.
- Swianiewicz, P. (2015). *Ocena podziału terytorialnego państwa z uwzględnieniem efektywności funkcjonowania urzędów, organów jednostek samorządu terytorialnego. Raport na zlecenie Ministerstwa Administracji i Cyfryzacji*. Warszawa: Uniwersytet Warszawski.
- Sześciło, D. (2018). *Recydywa centralizmu? Zmiany w polityce państwa wobec samorządu po 2015 roku*. Warszawa: Fundacja im. Stefana Batorego.
- Zaborowski, Ł. (2016). Próba przebudowy układu województw z wykorzystaniem sieci ośrodków regionalnych. *Przegląd Geograficzny*, 88(2), 159-182.

¹ „Fantazja czy konieczność”, Ł. Zaborowski, 2014, *Angora*, 8 (dobrze rozpracowany projekt) oraz kilkanaście krótkich artykułów w *Gazecie Wyborczej* i innych czasopismach.

² „Gminy mają dość powiatów. Ich likwidacja przyniesie dużo pożytku”, *Gazeta Prawna*, 12.03.2015.

³ „Powiat jako szczebel pośredni w systemie administracji publicznej”, D. Strus, 2009, *Zeszyty Naukowe Akademii Podlaskiej w Siedlcach*, 82, s. 88-96; *Ocena podziału terytorialnego państwa z uwzględnieniem efektywności funkcjonowania urzędów, organów jednostek samorządu terytorialnego*, M. Kachniarz, A. Babczuk, 2014, Wrocław: Uniwersytet Ekonomiczny; *Powiaty zagrożone deprywacją: stan, trendy i prognoza*, M. Smętkowski, G. Gorzelak, A. Płaszaj, J. Rak, 2015, Warszawa: Centrum Europejskich Studiów Regionalnych i Lokalnych EUROREG; *Ocena podziału terytorialnego państwa z uwzględnieniem efektywności funkcjonowania urzędów, organów jednostek samorządu terytorialnego. Raport na zlecenie Ministerstwa Administracji i Cyfryzacji*, P. Swianiewicz, 2015, Warszawa: Uniwersytet Warszawski.

⁴ *Recydywa centralizmu? Zmiany w polityce państwa wobec samorządu po 2015 roku*, D. Sześciło, 2018, Warszawa: Fundacja im. Stefana Batorego.